

Liberec a perfiny

Nežádoucím důsledkem zavedení poštovních známek bylo jejich odcizování ve firmách zaměstnanci a spolupracovníky (a to buď pro jejich soukromé použití nebo odprodej jiným obchodníkům, později pak i pro vylepování na úsporné lístky poštovní spořitelny, která pak částku připsala na vkladní knížku). Proto majitelé firem zaváděli různé formy ochrany a snažili se známky označovat („znehodnocovat“) už dříve, než se dostanou na poštu, aby zde plnily účel, pro který byly pořízeny, tedy úhradu poštovní služby. Tyto problémy museli od druhé poloviny 19. století řešit podnikatelé s větším rozsahem korespondence, zejména v místech průmyslového rozvoje. K těm patřil i Liberec, zejména díky rozvoji textilního průmyslu a dalších obslužných profesí.

Nejběžnější a zároveň jednoduchý způsob předběžného označování („znehodnocování“) poštovních známek a celin byl zpočátku prováděn pomocí firemního razítka odesilatele otištěného částečně přes známku a částečně na dopis. Byl používán v mnoha zemích, v Rakouské monarchii už od vydání prvních známek, a to na všech emisích platných před zavedením perfinů. Častěji se vyskytuje u firem z velkých měst, jako Vídeň a Praha, z ostatních míst je poměrně vzácný. Razítka byla obvykle oválná, v modré barvě, ostatní varianty jsou vzácné (zejména jiné barvy).

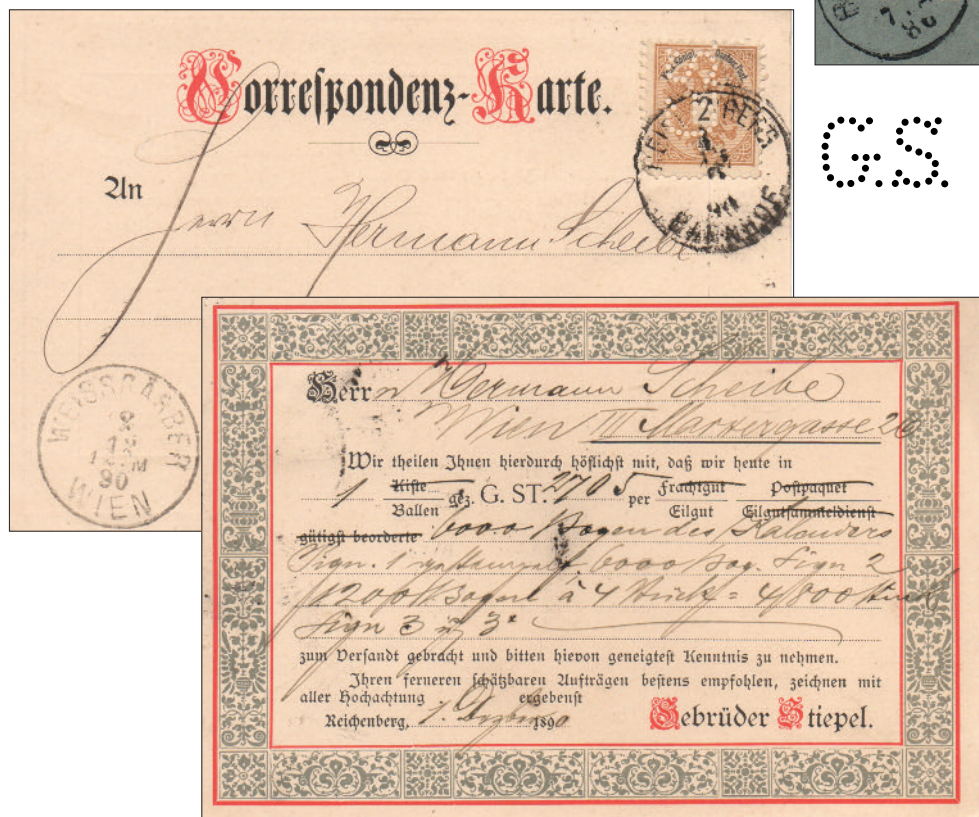
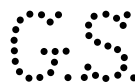
Dva dopisy vyplacené známkami, které byly předběžně znehodnoceny razítky libereckých firem. První dopis byl odeslán 12. 1. 1860 firmou Eduard Klinger do Jablonce. Druhý, těžší dopis, byl odeslán firmou F. X. Helfer do německého Remscheidu (ukázka ze sbírky O. Špreňara).

Za stejným účelem byla používána i reliéfní razítka vytlačená do papíru, ta se však vyskytují mnohem vzácněji, a to hlavně na celinách - málokdy byla totiž umístěna přes natištěnou známku. Zcela výjimečné je pak použití reliéfních razítek na poštovních známkách. Poštou byla toto opatření neformálně tolerována, i když v letech 1860 a 1863 vydala úřední výnosy, které je zakazovaly a místo toho doporučovaly označovat známky pouze ručním přepisem.

Výraznou změnou bylo zavedení perfinů – firemního prodírkování známek a celin, poprvé povolené v roce 1868 ve Velké Británii. Zasloužil se o to Josef Sloper, který získal patent na perfinování známek a tento způsob jejich ochrany začal šířit po Evropě. V Rakousko-Uhersku bylo perfinování známek povoleno v roce 1877, ale ujímalo se pomalu. Provádělo se strojky, které do známek prorážely malé otvory většinou uspořádané do tvaru monogramů.

Nejstarší perfin používaný na českém území je doložen kolem roku 1880; jde o perfin M.T.S., s nímž mateřská firma – vídeňská banka M. Thorsch Söhne – dodávala do své pražské pobočky už označené známky. Je to také jediný dosud známý perfin z českého území použitý na známkách František Josef vydání 1867. Další perfiny, a to už českých firem, se začaly objevovat teprve koncem 80. let na známkách emise Orlice 1883.

Jako ochranu známek začaly perfiny používat především firmy s velkým rozsahem odesílané korespondence, tedy zejména banky a různé průmyslové a obchodní podniky. Na konci osmdesátých let už byl Liberec důležitým průmyslovým centrem severu Čech, a tak se nelze divit, že i zde začali používat perfiny – doloženy jsou dva: G.S. a JL&Co.

Perfin G.S. používala v letech 1890 až 1917 tiskárna a vydavatelství Gebrüder Stiepel. Uživatel perfinu JL&Co není dosud znám, doložen je pouze na známkách vydání Orlice v letech 1888 až 1890.

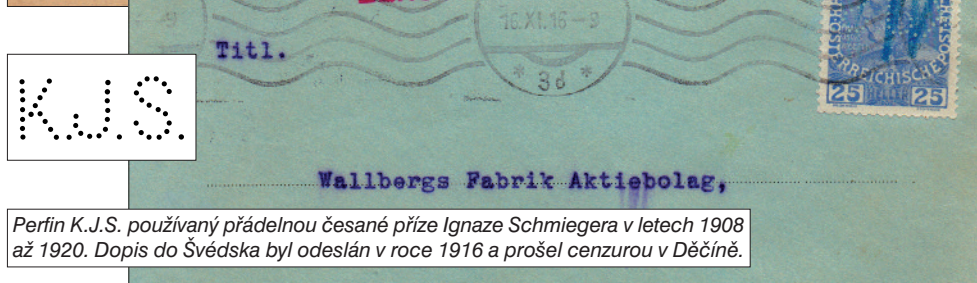
Ještě před koncem 19. století si perfinovací strojky pořídilo několik dalších libereckých firem, výraznější rozvoj v této oblasti pak nastal počátkem 20. století. V samotném Liberci tak máme zaznamenán výskyt bezmála 50 různých perfinů a pokud se rozhlédneme po celém libereckém kraji, nalezneme přibližně 75 různých perfinů z různých míst. Kromě Liberce jich je nejvíc z Jablonce, kde působily firmy zabývající se exportem jablonecké bižuterie, které vedly rozsáhlou korespondenci.

Několika ukázkami si připomeňme používání perfinů libereckými firmami v období do konce první světové války a po vzniku Republiky československé.

Perfin F.M. používala firma František Mettal (tovární sklad suken) v letech 1895 až 1919.

F.M.

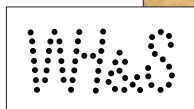
Perfin K.J.S. používaný prádelnou česané přize Ignaze Schmiegera v letech 1908 až 1920. Dopis do Švédska byl odeslán v roce 1916 a prošel cenzurou v Děčíně.

K.J.S.

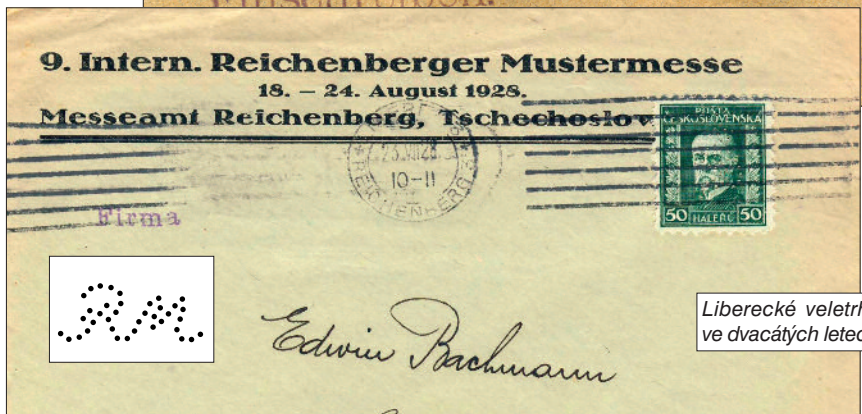

Perfin S.S.N. používala v letech 1895 až 1938 továrna S. S. Neumanna na vlněné a bavlněné zboží, tkalcovna a prádelna. Vyobrazený doporučený dopis do Uher byl odeslán v roce 1914 ještě před vypuknutím Velké války.

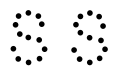
S.S.N.

Vzácně se vyskytující obálka s přitíštěnými známkami hodnoty 10 a 25 h, dofrankovaná známkou 5 h s perfinem WH&S. Doporučený dopis firmy Wilhelm Hartstein & syn provozující velkoobchod s kůžemi a obuvnickými potřebami byl v roce 1916 zaslán do Vídně.

Liberecké veletrhy používaly ve dvacátých letech perfin RM.

Perfin SS používaný v letech 1922 až 1933 Sportovním domem Sieber. Reklamní dopisnice této firmy (tato je z roku 1922) lze využít i v tematických sbírkách a exponátech.

S rozvojem používání frankovacích strojků ve třicátých letech ztrácely perfiny postupně na významu. Používání takových strojků bylo ve firmách s rozsáhlou korespondencí jednodušší, a navíc se nemusely zásobovat známkami. Koncem třicátých let tak řada firem perfiny přestávala používat. Protože v Liberci působily zejména německé firmy, neměl zábor Sudet v roce 1938 na používání perfinů takový vliv, jako v jiných zabraných místech. Přesto se zde z hlediska čs. území objevila jedna novinka, a sice používání tzv. POKO strojků, které byly v té době ještě hodně rozšířeny v Německu. Do těch se vkládaly svitky známek, které při použití strojek operfinoval, odřízl ze svitku, přilepil na dopis a zároveň zaznamenal, kolik známek bylo takto použito. V Liberci máme doloženo použití dvou takových strojků – s perfiny AG (viz obr.) a GZ. Perfiny jsou obvykle složeny z písmen charakteristického tvaru, který byl vytvářen podle šablony. Lze proto nalézt perfiny stejného tvaru od různých firem z různých míst (např. perfin GZ).

Německé razítko *Perfin AG používaný v letech 1944-5 firmou A. Grötschel, která obchodovala s uhlím a koksem (ukázka z konce března 1945, ze sbírky V. Havla).*

Pro úplnost je třeba doplnit, že několik strojků s podobnou funkcí, ale v jiném provedení a pro známky většího formátu, bylo používáno na našem území i za Rakouska. V Liberci je doložen jeden takový perfin CNS (viz obr.). Čs. poštovní správa po roce 1918 používání těchto strojků už ale nepodporovala.

Perfin CNS používaný v letech 1914-8 firmou C. Neumann a synové - látky na obleky. Výřez z dopisu do Milána z listopadu 1914. Strojky používané za Rakouska byly několika typů, z nichž každý se vyznačoval charakteristickým tvarem písmen.

Po 1. říjnu 1938 bylo v Liberci používáno celkem 6 perfinů, z toho jeden ve Vratislavicích (Maffersdorf), které jsou dnes součástí Liberce.

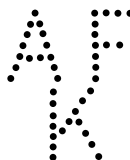
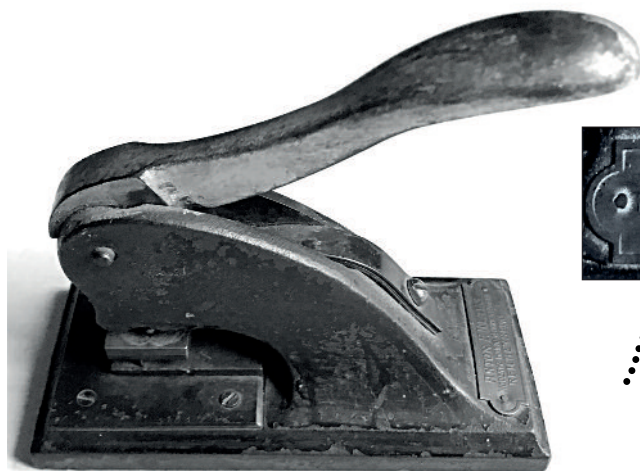

Poslední, který jsme v Liberci zaznamenali, je perfin B.B. používaný dokonce ještě v roce 1948. Známe jej už z let 1933-38 na známkách a zásilkách firmy Bratří Bendové, zabývající se výrobou šatů, blůz, zástěr a dětských šatiček. V době záboru Sudet perfin nebyl použit a objevil se znovu až po osvobození v roce 1945.

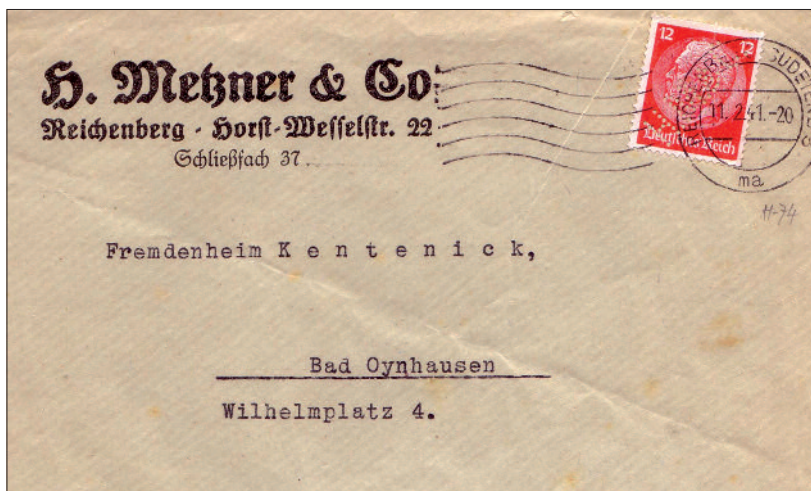

Výřez z firemní dopisnice se známkami s perfinem B.B., odeslané 25. února 1948.

Na čs. území bylo používáno na 1.150 různých perfinů, ke kterým musely být vyrobeny perfinovací strojky. S ohledem na tak velké množství ale neznáme příliš mnoho firem, které by se výrobou těchto strojků zabývaly. Zřejmě nejnámější u nás je pražská firma I. B. Pichla. Nedávno byl ale nalezen strojek firmy H. Metzner & Co. vyrobený libereckou firmou Anton F. Klaus, která sídlila na dnešní Jablonecké třídě. Předpokládáme, že i tento výrobce strojků používal vlastní perfin AF/K, nicméně dosud se nepodařilo tuto skutečnost potvrdit (perfin známe, jeho uživatele však potvrzeného nemáme). Víme, že Metznerova firma sídlila na Šaldově náměstí, tedy v blízkosti firmy A. F. Klause. Dokonce obě firmy měly sklady ve stejné budově.

Perfin AF/K, u kterého předpokládáme, že jej používal výrobce tohoto strojku.

Perfin H.M.&C. používaný v letech 1907 až 1942 firmou H. Metzner & Co, která provozovala obchodní dům se lněným zbožím, prádlem, záclonami, pokrývkami a koberci; výřez z dopisu z roku 1941.

Sbírání perfinovaných známek, celistvostí s nimi a perfinovaných celin je zajímavou oblastí filatelie, která pomáhá rozšiřovat naše poznání nejen o poštovním provozu, ale také o průmyslovém a historickém vývoji regionů. Prostřednictvím shromážděných dokladů je pak umožňuje zajímavě prezentovat. V současné době se připravuje nové vydání Katalogu perfinů z území Československa. Při jeho přípravě neustále zjišťujeme nové poznatky z této oblasti, ale zároveň si uvědomujeme, o čem všem dosud dost poznatků nemáme. Samozřejmě proto uvítáme jakékoli nové informace.

Vladimír Münzberger (stamps@stamps.cz)